

A FALUKUTATÓ MOZGALOM KRITIKÁJA

A NAGY ÖSSZEOMLÁSUNKAT követő idők számos országot-menteni akaró mozgalmi között épenséggel nem lehet kisjelentőségűnek ítélnünk az enerválódó középosztály gondolkodóbb fiatalsága körében keletkezett falukutató mozgalmat. Hogy ez a mozgalom megszületett, abban a külföldi előzményeken kívül számos mélyreható saját okunk is szerepet játszott. Elsősorban talán a középosztályos ifjúságunknak az az ösztönös megérzése, hogy e nemzedék legelső teendője kell hogy legyen a gyógyulás útján egy komoly diagnózis felállítása a társadalom azon rétegeiről, amelyekbe az egész beteges felépítésű mai társadalom gyökereit mélyeszteti le, a falu népéről. Igazában nem is tudta, hogy mit akar a faluval, vájjon menekülni akar a népiséghez, vagy menteni akarja a pusztuló népiséget, nevelődni akar a falun, vagy nevelni a falut, vagy mindkettőt, akar-e adni a falunak, vagy kapni tőle új lelkiséget, esetleg a lelkiségen kívül új segítséget, új vért is vár a falusi rétegből enerválódott sorai kitöltésére. Kétségtelen, hogy a falu felé való nagy odafordulás eleinte inkább ösztönös, semmint világos célkitűzésű volt. És tegyük hozzá, hogy ezek a problémák még maiglan sem tisztázódtak, mai ifjúságunk falujárása is túlnyomórészt inkább csak homályos indítatású, semmint tudatos. Ez eddig nem is volna baj, mert ez az ösztön kétségtelenül egészséges, de újabban valami beteges tünetek is kezdenek már rajta kiütközni. Kezdi elveszíteni eredeti hamvasságát, s nemcsak céltalan divattá kezd válni, hanem már mellékcélok, sőt politikai mellékcélok tünetei is mindinkább sejthetők belőle. Emellett kezd egészen elsekélyesedni és igen erősen fenyegeti az a veszedelem, hogy egyrészt dilettantizmusba fullad, másrészt nem kívánatos gyümölcsökkel lepi meg a nemzeti életet.

Eddig éppen az a hamvassága kímélte meg a komolyabb kritikától, amellyel ez a mozgalom indult. A leghivatottabbak is csak örömmel láthatták ifjúságunknak a falu, a nemzeti élet kiapadhatatlan forrása felé való ösztönös odafordulását és csupa áldozatos munkát véltek benne felismerni, amely munka termésének első zsongait komoly kritika nélkül vettük tudomásul, ha annak értékéről nem voltunk is mindig meggyőződve. Időközben azonban a mozgalomnak már megfelelő irányt kellett volna felvennie és ki kellett volna hogy forrjon módszerben, célkitűzésben, munkásainak egymásratalálásában, s értékes eredményeket is ideje lett volna felszínre hoznia. Sajnos, egyik

kíváncsi sem sikerült, kevés esettől eltekintve; úgy hogy most már eljött az ideje, hogy komolyan szembenézzünk ezzel a mozgalommal és megfelelő irányt kívánjunk tőle.

A magyar falukutató mozgalom ma igen széleskörű. Historikumát talán ott kezdődik, hogy a magyar cserkészmozgalom vidéki táborozásaival terelte rá a figyelmet a magyar falura. Táborüzeik mellé gyakran meghívták a falu népét, s a tűzbenezés hangulata közelebb hozta egymáshoz a városi és falusi lelkeket. Amikor a cserkészmozgalomban már fiatal férfiak is felserdültek, ezek mint öregcserkészek kezdték járni a falut, s azokban ú. n. regösmunkát kezdtek végezni. A falut járó regős öregcserkész csoportoknak még nem voltak határozottabb célkitűzéseik a falu szociográfiai tanulmányait illetően, hanem inkább csak a nép lelkével való érintkezést keresték, főleg táborüzek mellett, szórakozva tanítva a falut és ellesve tőlük regéket, népdalokat, meséket. A regő sutákra később komolyabban is felkészültek, tanfolyamokat tartottak, amelyeken etnográfusok, geográfusok nyújtottak nekik bizonyos előtanulmányokat a falu lelkéhez való közelebb-férkőzésre. A regő suták azonban lassan nem elégtették ki a falut járó cserkészfiatok ambícióit; mélyebbre akartak hatolni a faluban. Rendkívül érdekes ez a törekvés, mert egyetlen más nemzet cserkészeteiben sem fejlődött tovább a falujárás a mi regösutainknál. A francia katolikus öregcserkészek ma is csak így járnak a falut. A mi jobban elmélyülő cserkészmozgalmunk azonban ösztönösen kereste a leg-súlyosabb nemzeti problémák megismerése felé vezető utat. A magyar cserkészfiatok folyóiratában, a Fial Magyarországon csakhamar felvetődtek a szociográfiai irányzathoz vezető útmutatások. Előbb is voltak már más oldalról is bizonyos félénk kezdeményezések, azonban a szociográfiai munka komolyabb kezdeteit a Fial Magyarországon Szociográfiai Munkaközösségének 1934-ben való megalakulása és a Fial Magyarországon 1934 decemberi szociográfiai különszáma jelentette. Ettől kezdve rendkívül gyorsan terjedt nálunk a szociográfiai mozgalom, amely az addig bizonytalanabb célú falujárást felváltotta. Tagadhatatlan, hogy nagy hatással volt a cserkészlet kebelében kifejlődött e mozgalomra a felvidéki ifjúságnak később szomorú irányba fejlődött sarlós-mozgalma, de főleg az erdélyi ifjúság falumunkája, nemkülönben az a falukutató munka, amelyet Erdélyben és Romániában Gusti román egyetemi tanár nagyszerű eredményekkel végzett.

Ezek a mozgalmak kétségtelenül hozzájárultak ahhoz, hogy a városi magyar társadalom tudatára ébredt annak, hogy mennyire nem ismeri a falut. A mozgalomban azonban súlyos fogalmi és módszertani zűrzavar keletkezett. Szociográfia, honismeret, szülőföldismeret, regösmunka, falukutatás, falumunka, stb., elnevezések alatt nagyjából azonos célkitűzések jöttek forgalomba tisztázatlan módszerekkel. Régebbi eredményes kutatómunkák, tudományos célkitűzések is összekeveredtek a zsurnalisztika felületes és immár demagóg szenzációhajhászásával. Tudományos oldalról nálunk a települési földrajzban kifejlődött szülőföldrajz kezdett a falu egészének problémáihoz nyúlni a háború után. A háború után mindinkább előtérbe jutván hazánk tudományos életében is az a kíváncsi, hogy a régebben nagyrészt

szigorúan elválasztott irányban kutató szaktudományok egymás felé is közeledjenek és határterületeiken találkozzanak a szintetikus gondolatban, a falut addig szintetikusán egyedül kutató modem geográfiai irányzatot egy még magasabb szintézis gondolata egészítette ki, a szociográfiai célkitűzés. Így alakult meg 1924-ben gróf Teleki Pál kezdeményezésére a Szociográfiai Intézet, amely a maga óriási adatgyűjtésével alapjául szolgálhatott volna a mintegy tíz évvel később erősebben lábrakapott falukutatásnak, mert ezalatt sikerült 1068 kötetet képviselő 239 mű adatait községenként 680 ezer cédulán összegyűjtve rendezni. Sajnos azonban ezt a hatalmas előkészítő munkát a falukutatók nagy része egyáltalán nem igyekszik igénybevenni, sőt jelentős részük nem is tud róla, ami a mozgalom egy részének komolyságára a leginkább jellemző adat.

Pedig szinte gombamódra szaporodtak az utóbbi négy év alatt a különböző szociográfiai, falukutató csoportok. Eltekintve az Országos Széchenyi Szövetség régebbi, de bizonyos meghatározottabb irányba csak egy-két év óta terelődött mozgalmától, a legrégebbi falukutató csoport a maguk szempontjából kétségtelenül komolyan dolgozó sárospataki ref. főiskolai Faluszeminárium, amely 1933 őszén alakult meg. Ma mintegy tucatra tehető azon ifjúsági csoportok száma, amelyek rendszeresen foglalkoznak falukutatással, de a falukutató intézmények száma ennél sokkal magasabb. Az alábbi sor nem teljes, mert a kép, sajnos, kaleidoszkópszerűen változik s legnagyobb részük munkájának eredményei is egészen ismeretlenek.

1936 tavaszán gr. Teleki Pál kongresszusra hívta össze a falukutató csoportokat, intézményeket, amelyen kb. a következők képviseltették magukat: Szociográfiai Intézet, Magyar Társaság Falukutató Intézete, Debreceni Gazdasági Akadémia, Egeri Érseki Jogakadémia, Keszthelyi Gazdasági Akadémia, Pápai Ref. Kollegium Faluszemináriuma, Országos Széchenyi Szövetség, Pécsi Széchenyi Szövetség, Sárospataki Ref. Teológiai Főiskola Faluszemináriuma, Soproni Faluszeminárium, Americana, Mosonvármegyei Diákszövetség, Erzsébet Tudományegyetem Közegészségtani Intézete, Pro Christo Diákok Háza, gr. Tisza István Tudományegyetem öregserkészcsapata, Soproni Ev. Tanítóképzőintézet, Soproni Teológiai Ifjúsági Kör, Egeri Érseki Tanítóképzőintézet. Ezekon kívül azonban falukutatással foglalkozott vagy foglalkozik még majdnem valamennyi egyetemünk földrajzi intézete, a Prohászka Ottokár Társaság, a Szegedi Fialok Művészeti Kollégiuma, a Fiala Magyarorság Szociográfiai Munkaközössége, a Turulszövetség, a Prohászka Munkaközösség, a Magyar Statisztikai Társaság Néptudományi Osztálya, a Pázmány Péter Tudományegyetem Közigazgatásijogi Intézete, a szombathelyi rk. teológusok Szűy János öregserkészcsapata, stb., stb.

Hogy az itt felsorolt falumunkásokén kívül a közönség érdeklődése is mennyire felébredt már a munka iránt, azt viszont az bizonyítja, hogy mintegy 30 magyar folyóirat közölt eddig különböző szempontú és bizony a legkülönbözőbb értékű falukutató tanulmányokat, köztük olyanok is, amelyeknek egyáltalán nem ez a hivatása és szerkesztőségük készülsége sem éri el a tanulmányok értékének megítéléséhez szükséges kritikai mértéket. De még ezen túlmenőleg már a napilapok is belekapcsolódtak a mozgalomba, mert szenzációk lehetőségeit és politikailag hasznosítható ütőkártyákat láttak meg

benne. És ez a legfőbb pont, az elsejtesedés és politikai lejárás veszedelme, amely éppen a nagy közönség érdeklődése és a napilapok szenzációhajhászása felől fenyeget. Kiadvállalatok is meglátták már a faluval szemben felébredt érdeklődésben üzleti lehetőségeiket; ma már néhány ezek közül is valóságos falukutatórajokat küld szét, s jellemző az erről az oldalról fenyegető veszedelemre, hogy legutóbb egyik kiadvállalat azzal szedett össze csak kisebb részében értékes, nagyobb részében a riporter szinten álló fiatal társaságot, hogy „menjenek felfedezni Magyarországot úgy, mintha Kamcsatkát kellene felfedezniük a közönség számára“. El lehet képzelni, hogy mi lesz ennek a megbízásnak az eredménye. Tagadhatatlan azonban, hogy néhány intézményben és ifjúsági szervezetben sok jóakarattal megrendezett előkészítő faluszemináriumon bocsátják át előzetesen az ifjúságot. Ilyen szemináriumról tudunk pl. a sárospataki főiskolán, Egerben, az Országos Széchenyi Szövetségben, az Emericánában, a pécsi Széchenyi Szövetségben, valamint néhány cserkészcsapatban. Ezeknek a szemináriumoknak az értéke igen különböző. Jelentékeny részüknek azonban az az általános hibája, hogy olyan közéleti és tudományos tekintélyeket hívnak meg előadóknak, akik úgy testileg, mint lelkileg igen messze állanak a magyar falutól. Elmélyedés inkább csak a vidéki főiskolákon, tanítóképzőkben, teológiaiokon megrendezett szemináriumokban figyelhető meg, bár ezek egy része is fővárosi dízelőadóktól óhajt előkészítést kapni a faluhoz való közeledéshez.

Az előkészület munkáját a mozgalom egyes munkásai viszont bizonyos kérdőívek szerkesztésével és kiadásával gondolják szolgálni. Nem lehet most ezek irodalmi kritikájába bocsátkoznunk, csupán csak általánosságban jegyezzük meg róluk, hogy majdnem mindegyik súlyos hibában szenved: összeállítójuk maga is polihisztóri munkára vállalkozott, s attól is polihisztóri tudást tételez fel, akinek kezébe szánta. Egyik-másik naivitásukon és tudatlanságukon mosolyognak a különböző szakemberek. E kérdőívek csak sablonokra vezethetnek, s legfeljebb mint szempont-gyűjtemények jöhetnek szóba segéd-eszközként. Másrészt egyenesen veszedelmesek, mert a dilettantizmus és felületesség önkéntelen terjesztői. Nem segít itt semmi más a munka komolyságának, csak az, ha becsületes szaktudással felszerelt és különböző szakképzettségű tagokból álló csoportok kollektív munkával közelednek a falukutatáshoz. Ezen bukott el legtöbb derék törekvés. A magyar ifjúság, sajnos, ma még nem képes a falukutatásban rejlő nagy értéket komolyan kihasználni, a gondolatot végrehajtani, mert nincsen hozzá széleskörű, hanem legfeljebb csak szakműveltsége, amelyet nem tud a kollektív munkával széleskörű csoportműveltséggé kiegészíteni, nem akarván felismerni a kollektív munka hatalmas előnyeit. Az egyéni önbizalom túlteng tudását illetően; mindenki valami szenzációs eredményeket hajszol, lehetőleg azonnal, ideges kapkodással. A másik nagy hiba viszont a módszertani kialakulás hiányában, illetve bizonyos csoportoknál a módszertani tudás szükséges voltának még csak fel sem ismerésében rejlik. Igen örvedetes, hogy a magyar ifjúság megtalálta a falukutatásban rejlő nagy

hívását és értéket, de a cél ebben az esetben sem szentesíti és főleg nem pótolja az eszközöket, sem pedig a tudományos módszereket. Főleg az utóbbi hiánya a súlyosabbik baj, mert a szélesebbkörű szak tudást a csoportos falu jár ők úgyahogy mégis képviselhetik. Módszer nélkül az egész mozgalom a dilettantizmusba fog belefulladásni.

Ha végigtekintünk falujáróink munkáján, korántsem látunk abban még egységes célkitűzést sem. Vannak csoportok, amelyek csak a komoly önnevelés és falusi élethívadásukra való komoly előkészület céljából járkálják a falut. Ilyen csoportokat főleg a különböző keresztény teológiai főiskolákon és tanítóképzőkben szerveztek meg derék tanár-emberek. A sárospataki ref. teológusok vagy az egri kát. tanítóképzős ifjúság ilyenirányú munkája igazán tiszteletreméltó, sőt a célt maradéktalanul be is tölti. Ez a munka legtöbb csoportban egyúttal bizonyos gyűjtő, tárgyi néprajzi és folklóre gyűjtő munkával is párosul. Különösen előjár ebben a tekintetben a sárospataki teológiai ifjúság. Vannak csoportok, amelyek falusi missziót, főleg vallásos és kulturális missziót is vállalnak, templomi szolgálatot látnak el, összegyűjtött hírlapokat osztanak ki, előadásokat tartanak, regös programokat bonyolítanak le. Ez is komoly és szükséges program és azonkívül, hogy érintkezésbe hozza egymással a falut és jövő vezetőjét, az állam által életrehívott népművelési munkát is támogatják. Sajnos, az így gyűjtött anyag túlnyomórésztben el is vész a köz nyilvánossága számára, mert többnyire féltékenyen őrzik, pedig közérdekű hivatásuk akkor volna, ha a Szociográfiai Intézetben adnák le komoly feldolgozó segítségére. Lényegesebb kutató munkát ezek a faluba való kiszállások már csak azért sem jelenthetnek, mert hiszen a legjobb esetben is 5—6 főből álló és majdnem mindig azonos szakműveltségű csoportok szállanak ki egy-egy faluba, a legkedvezőbb esetben is csak a hétfői félnapokra és vasárnapra. Mégis megbecsülendő ez az irány, mert nem kifelé ígéretet, hanem befelé gazdagítja tagjait és a falu elhagyatottságába is életet vinni törekszik. Ennek az iránynak legjobb munkásai közé éppen a sárospataki teológusok sorolhatók.

Vannak csoportok, amelyek a nyári időt használják fel egy vagy több falu részletesebb tanulmányozására. Ezek többnyire nyári táborozással vannak egybekapcsolva, cserkész táborral, munkatáborral. Eredményeik komolyabbak, s tudunk olyan értékesebb falu-monográfiáról is, amely egy ilyen tábor eredményeként született meg. Sajnos, néha ezeknek a táboroknak meglátó lehetőségeit gyöngíti az, hogy mozgótáborok lesznek belőlük, amelyek értéke alig több egy-egy turistaútnál, s csak abban az esetben jelentenek egyúttal falumunkát, ha regöléssel, tábortűzzel vannak egybekapcsolva. Mégis jelentek meg már olyan „falutanulmányok“, amelyek egy nyolcnapos ilyen mozgótáborból születtek, egy-egy faluban néhány órát töltve.

A legveszedelmesebb fajtája a „falutanulmányozásnak“ az a módszer, amelyet, sajnos, egyik legnagyobb „falukutató“ ifjúsági szervezet végez: hogy autóval szállítanak ünnepek alkalmával egy nagyobb csoportot valamely faluba; ott az első út a vendéglői terített asztalhoz vezet, s megfelelő „felfrissülés“ után pár órára elszéled a

társaság a faluba, főként azt kérdezgetve ki a néptől, hogy mit eszik; étlapokat állít össze tőlük, anyagi helyzetüket „veszi fel“. Ezt a módszert hatóságilag kellene megrendszabályozni, mert egyenesen destruáló hatása lehet a falu népére!

Sajnos, ma mindez az alapján véve igen heterogén célú, módszerű és főleg értékű mozgalom mind falukutató mozgalom címen ment át a köztudatba. Érték és értéktelenség egymás mellett fut, kétségtelen tehát, hogy sürgősen széjjel kellene választani ezeket egymástól. Sőt továbbmenő ágai is vannak a falujárásnak. Vannak a mozgalomnak ma már anyagi parazitái, a falun élősködők, magukat kitártatók, sőt akadtak már szélhámosai is; sajnos, falukutatás örve alatt már a belpolitikai izgatás és nem kevésbé a külpolitikai, nemzetiségi destrukció is kezdi felütni fejét. Saját tapasztalatomra hivatkozom csupán, amikor megemlítem, hogy a Dunántúl számos esetben talákoztam német diákokkal, akik falukutatás címen járták a sváb falukat, s többször fordultak meg nálam német egyetemi hallgatók és fiatal asszisztensek, akik mind aziránt érdeklődtek, hogy a dunántúli sváb falvak települési földrajzához hogy lehetne anyagot gyűjteni. A legfőbb ideje tehát, hogy a komoly falukutatást ne engedje a nemzet kívülről és belülről egyaránt diszkreditálni és lejártni.

De a komolyabb csoportok irányítására is nagyon nagy szükség volna. A naivitásoknak egész sorát látjuk egyik-másik kiadványukból kitűnni. Újból és újból hangsúlyozni kell, hogy a komolyabbik irányt is jelentékeny részében mindenekelőtt a dilettantizmustól kellene megmenteni. Másik nagy hibája a fiatal falukutatók egy részének, hogy legtöbbször már szociális vagy politikai jelszavakkal önkéntelenül és jóhiszeműleg is egyik vagy másik irányban megfertőzve megy a faluba; bizonyos apriorisztikus feltevésekkel, s ezért nem tudnak tárgyilagosan látni, vagy néha nem is akarnak, főleg, ha munkájuk eredményét valamely hírlapban vagy kiadónál óhajtják kamatoztatni. A valóság hiánya kétségtelenül erősen kiérik a munkálatok eredményeinek jelentékeny részéből. A mai falukutatók jelentékeny része jelszavak által alkotott feltevéssel megy a faluba, hogy ott minden esetben gyógyíthatatlan a földéhség, hogy ott mindenütt fizikai éhséget fog látni és megírhatni. Kétségtelen, hogy nagyon sok helyen így van, s hogy utolsó perceit éljük a szociális intézkedések lehetőségeinek, de nem mindenütt ez a bajok forrása, s talán legtöbbször nem ez a magyar falu életének a rákfenéje, hanem a műveltség hiánya, vagy a vallásos élet meglazulása, s talán egy-egy pap, jegyző kicserélésével meg lehetne oldani a legsúlyosabb problémákat is; talán a kollektív szellem visszaállítása sok baját gyógyítaná meg a falunak; szóval nem anyagi, hanem szellemi, erkölcsi motívumokon fordul meg a falu tengelyének élete. A csak materiális indításokkal érkező falukutatónak mindezek meglátására nincsen szeme, sokszor nem is meri meglátni, mert a divatos jelszavak nem ezt kívánják azokra a hasábokra, ahol „munkája“ eredményeit kamatoztatni akarja. Lelkiség! megfigyeléseket nagyon kevés csoport végzett eddig a magyar falvakban. Pedig hogy legtöbbször itt van a hiánya a falu életének, arra éppen a legsikerültebb munkát végző ifjúsági falukutató csoport, a Pro Christo Diákok Háza csoportja

mutatott rá az Ormánságban, Kemsén végzett mintaszerű munkája eredményeiben.

A „falukutatók“ többsége megelepszik a nyomor illusztrálására „étlapok“ közlésével. Valóságos étlapszerkesztő láz öntötte el a falukutatók egy részét. Pedig, hogy mennyire kényes természetű és mennyi komoly felelősséget igényel a falukutatás, legyen szabad csupán csak arra hivatkoznom, hogy ilyen étlapszerkesztés közben való ügyetlen kérdezősködésekkel igen kellemetlen izgató hangulatot lehet elhinteni a faluban, s még jobb az olyan eset, amelyről szintén tudunk, hogy a nyomor-étlapot budapesti szerkesztőségben agyalta ki a „falukutató“. Általában a kérdezősködés életszínvonalról, közterhekről, vagyoni állapotokról sok bajt csinált már s csak egyetlen módszer vezethet célra ezekben a különben igen fontos, de magukban ki nem szakítható problémák megfigyelésében, azt a mit Kemsén alkalmazott a Pro Christo Diákok Háza falukutató csoportja: nyitott szemmel benne élni a faluban kollektív munkára képesített és összehangolt fiatalság csoportjának. Sok helyen a felforgatás, felelőtlen biztatás ösvényére vezethet a módszer elvetése, de azért is veszedelmes, mert az önkéntelenül vagy tudatosan megbiztatott falusi nép előtt is rövidesen diszkreditálódhat az egész mozgalom.

A pesszimista vagy céltudatosan kuriózumokat kereső falujáróknak a hírlapok és egyes kiadványok hasábjaira eljutott írásaiból lassankint tökéletesen hamis kép alakul ki a köztudatban a magyar faluról. Az ellenkezője a faluról csak a Gyöngyösbokrétán át képet formáló optimistáknak. Ahogy egykor a múlt század hamis népszínműve kitermelte a színpadon a romantikus műparasztot, úgy egyes „szociográfiák“ máris kitermelik a köztudatban a tragikus műparasztot. Amilyen veszedelmes volna, ha a falukutatók homokba dugnák fejüket a szociális falusi nyomor láttán, éppen oly káros, hogy csak ezt látják meg és csak ezt viszik be a nemzeti köztudatba. Csak sülyedő falut látnak mindenfelé; pedig ez a kép hamis, tudománytalan és nemzetcsüggesztő. Oka pedig egyrészt kiadói érdekek, de nagyrészt a fiatalság szakszerű és módszertani készültségének hiánya. Szinte érthetetlen az a pesszimizmus, amit csak egy részében termelt ki ezekben a fiatalokban a falu tényleges állapota, más részében azonban kétségtelenül saját lelkükből táplálkozik; mert hiszen a falukutatásra is áll az, hogy eredménye két összetevőnek eredője, a ténynek és annak, aminek meglátására lelkem be van rendezve. A mai falukutatók egy része valósággal a falu fatalistájává lett. Kétségtelenül része van ebben annak a körülménynek is, hogy a falukutatásoknak nyomtatásban megjelent első eredményei ilyen irányúak voltak és ezt szinte kötelező divattá tették.

Hogy olyan kevéssé valóságos képet ad a mai fiatalság a magyar faluról, annak egyik okát abban is megjelölhetjük, hogy kutatásaik túlnyomóan gyökéneknek. Csak élete jelen pillanatában látják a falut, men múltjának megismerésére alig fordít gondot legtöbb falumunkás. Nemhogy levéltári munkára is időt fordítanak, de még legközelebbi múltjával is alig ismerkednek meg, még a Szociográfiai Intézet adataira sem kíváncsiak. Úgy mennek a faluba, „mintha Kamcsatkába menné-

nek“, ahogy a jó üzleti érzékű kiadó az egyik csoportot ellátta utasításokkal. Ennek az eredménye azután, hogy sejtelmük sincsen az ilyen felületes és pedig bűnösen felületes „kutatóknak“ arról, hogy milyen módon élte túl a falu a történelmi múlt sok súlyosabb fizikai és erkölcsi válságát, hogyan gyökerezett bele a falu népe a múltban földjébe, környezetébe, hogy állta ki a falu népének vitalitása a nagy történelmi zivatarokat. Csak a jelent látják, de csak egy-egy falu jelenét, azt is felületesen, s így kerül ki ez a sok hamis „szociográfia“, helyzetkép.

Nemcsak a szakismeretek hiánya okoz itt súlyos bajokat, mert hiszen egy-egy geográfus, etnográfus, mezőgazda, szociológus, történész stb. tagokból összeálló csoport kollektív munkája ezen még pompásan segíthetne. A legnagyobb hiány a lelkikészség hiánya, a cél és probléma át nem értése. Ezen eddig csupán csak egyetlen csoport tudott gyökeresen segíteni a komoly munkára vállalkozók közül is, a Kemsét megjáró és a cserkészletben közös lelkiségbe forrt csoport, amely mégis egy éven át készült feladata megoldására, mielőtt a faluba tette volna lábát. Mindaz, aki öncéllal, zsurnaliszta, politikai vagy csak kiadásra, közlésre gondoló lélekkel és nem a szolgálat lelkével közeledik a faluhoz, feltétlenül zsákutcába jut maga is, vagy oda vezeti a közvéleményt is. A Kemsét tanulmányozó fiatalokban a legnagyobb érték, legmagasabb fokú készültség éppen a szolgálat lelkének kialakítása volt.

A faluszemináriumok feladata ezek értelmében főleg az legyen, hogy csak másodsorban adva széleskörű szakismereteket — ezeket kollektivitással pótolhatván —, elsősorban lelkikészségű ifjúságot neveljenek. Szakismeretekből éppen csak annyi tájékoztatást adjanak, amennyi szükséges, hogy a kollektív munkában egymást megértsék, hiszen jogászokat pl. földrajzi megfigyelésekre vagy viszont kiképezni akarni egyenesen sarlatánságra való nevelés volna. Egyénileg általános szakismeret helyett a kollektív szakismereteket állítva be és a szolgálat szellemét termelve ki, rendkívüli távlatok és valóságos nemzetmentő munka nyílik itt a magyar ifjúság előtt. Sajnos, az ifjúság a kollektivitás szellemét általánosságban alig túri másban, mint a szórakozásban.

A fentiekre legfőbb bizonyíték az Erdélyi Fialatok falumunkájának a mienkénél sokkal eredményesebb volta. Ezek a fiatalok üldözöttségükben kialakították magukban a faluval való nagy lelkiközösség érzetét, s nem felülről, hanem belülről, áldozatos lélekkel és a szolgálat szellemében közeledtek hozzá. Viszont nálunk napidíjért való falukutatás is kezd már kitermelődni. Ha egy mozgalom bizonyos elemei a kezdet kezdetén is úgy indulnak, hogy állami és társadalmi szubvenciók kijárása munkájuk előfeltétele, akkor ez a mozgalom már nem állhat a közszolgálat szellemében. Meg kell azt is említenünk, hogy nemrég falumunkával foglalkozó csoportok közös megbeszélésén a leg-sürgősebb kívánalom nem abban merült fel, hogy tisztázzák az elvi problémákat, megvilágítsák a módszeres nehézségeket, hanem arc-kepes igazolvány, vasúti kedvezmény, szaksajtónak rendelkezésre bocsátása, állami támogatás, társadalmi bizottság megszervezése, stb. volt az, amit a munka előfeltételének láttak. Az erdélyi ifjúság milyen

másképpen indult munkájának! Kissé különösen hangzik ezek mellett, hogy a fenti kívánásokat legjobban képviselő, falukutatással foglalkozó ifjúsági folyóirat az erdélyi fiatalok munkájáról írva megállapítja: „Az állam hatalmának birtokán belül lenni, annak számtalan előnyét élvezhetni, ebben az eszközöket bőségesen nyújtó helyzetben gondoskodni a nemzeti problémák megoldásáról az ő számukra elképzelhetetlen.“ Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy a komoly falukutatás nemzeti értékét az államnak nem kell felismernie és azt minden tőle telhető erővel támogatnia; ez a nemzetnek szoros kötelessége; de viszont azt sem jelenti, hogy a most folyó munka egészében már megérdemli az állami és társadalmi támogatást.

Ha azt tekintjük át, hogy eddig irodalmilag mit produkáltak a falukutatók, néhány komoly munka mellett a többiben bizony nem sok öröm telhet. Van köztük riportértékű munka is s ezek még részben a jobbak közé tartoznak, mert üzleti okokból jobban, több gonddal kellett azokat megírni. Tartalmuk bírálataba, értékebe azonban nem szabad belehatolnunk. Vannak egészen fölöslegesek is, mint pl. azok, amelyek nem egyebek, mint az állami statisztikáknak újra való leközlései fölös idő- és pénzpocsékolással. Még tudományosnak nevezett intézetek kiadványai között is akadnak ilyenek, elég terjedelmesek is. Aki ilyet csinál, az egyáltalán nincsen tisztában sem a falukutatás céljával, sem módszerével, sem pedig azzal, hogy analitikai adatgyűjtésre egy pompás beállítású Szociográfiai Intézet áll rendelkezésre.

Ha nagy hiányosságokra mutattunk rá már a megfigyelő, helyszíni munkák módszerében, ezeket a hiányokat fokozatosan látjuk az adatok feldolgozását mímelő falumonográfiákban. Ha olvassuk őket, kevés kivételtől eltekintve, csak szomorúságot szerzünk vele magunknak, mert a felületességnek kiáltó bizonyítékait látjuk legnagyobb részükben: étlapok, száraz, önmagukért való, az életfolyamatokba be nem illesztett statisztikák, demagóg szövegek, főleg a földosztásról, látókörihiány, dilettantizmus, nagyotmarkolás és kevesetfogás. Csak egy rejtély áU fenn ezekkel szemben: ugyan kinek van elég nagy tudatlansága, vagy tág lelkiismerete hasonlók kinyomtatására pénzt bocsátani rendelkezésre. Van, aki arról számol be „falumonográfiájában“, hogy a dunántúli sváb cukorral eszi a töltöttpaprikát s talán ez a legértelmesebb megállapítása; más meg abból indul ki, hogy „Prohászka nagyon utálta ennek a vidéknek népét, tehát nagyon értékes elem lehet“, s ebből a tételből kiindulva írja meg faluismertetését.

Van csoport, amely egy év alatt 250 falu feldolgozását ígérte be. Van, amelyik azt állítja, hogy két év alatt 31 községről készített „tudományos rendszerességű falumonográfiát“. Ilyenek hallatára méltán állapíthatta meg Krisztics Sándor, a Szociográfiai Intézet igazgatója a következőket: „Az ilyen községleírásokról vagy községi adatmegállapításokról mondja a közigazgatási hivatalos szervezet azt, hogy veszedelmes munka, mert a téves adatok és következtetések alkalmasak az ellentétek kielezésére, a szakember pedig méltán állapítja meg felőlük azt, hogy jobb lett volna, ha meg sem írták volna.“ Az ilyen munkára való ösztönzés szintén káros, a felületességre, dilettantizmusra való szoktatásnál egyebet nem szolgál; hogy megint csak Krisztics szavait

idézzük: „Mosolyognom kell olyan nagyotakarásokon, melyek tudományosan tisztázott adatok nélkül képeseknek érzik magukat monográfia írására, de egyenesen veszedelmesnek kell tartanom azt az irányzatot, mely ilyen vállalkozásokat jutalmaz is.“ Mert e felületes munkákra már pályadíjakat is tűzött ki egy társaság.

Mindezekből, azt hiszem, elég világos, hogy itt sürgős szükség van a falumunkával foglalkozás fogalmi zűrzavarának tisztázására, a helytelen irányzatok visszaszorítására, hogy az egészséges és nemzet-építő törekvések támogatására lehessen fordítani a társadalom és állam kevés segítő eszközét. El kell választani egymástól a falukutatás és a falunevelés munkáját. A falukutatásban is meg kell különböztetni az előzetes irodalmi és kritikai adatgyűjtést, amit a Szociográfiai Intézet mintaszerűen végez, a helyszíni megfigyelés- és adatgyűjtéstől, amelynek módszeres eljárását szintén ki kell építeni. A faluba csak olyan kutatóknak volna szabad kijutniok, akik erre szakszerű csoportösszeállításban képesek és lelkileg a szolgálat és nem az üzletiesség, riporteri megbízás szellemében vannak felkészülve. Az adatgyűjtést követő feldolgozás viszont kétségtelenül csak erre szakszerűen és széles látókör megszerzésével felkészülteknek kezébe való. Az a mozgalom viszont, amely tisztán leendő élethivatásukra való önnevelés céljából viszi ki a pap- és tanítójelölteket, vagy amely megkívánja a falu tanítójától, hogy a szülőföldi ismeretek tanítása céljából végezzen megfigyelő munkát községében, nem tévesztendő össze a tudományos falukutatással; éppen úgy az sem, amely tisztán a falu morális segítségét célozza, mint teológus, cserkészcsoporthoz tartozók falujárása. És főleg távol kell tartani a magyar falutól a politikummal terhelt ú. n. kutatókat; azok járjanak csak saját politikai és nem áltudományos mezükben. Tény az is, hogy a falu legtöbbször önmagát sem ismeri (történelmi, földrajzi, néprajzi, gazdasági szempontok), hanem ezeket az ismereteket tudatosítani kell benne. Erre a falu saját intelligenciájának, lelkésznek, tanítónak van hivatása és csak kivételesen kívülről jövő falukutatóknak, akik igen gyakran többet árthatnak ilyenirányú munkájukban, mint amennyit használni vélnek, mert sebekkel borított arcú egyénnek tükröt tartani arca elé, nem mindig célravezető.

A fogalmak tisztázása és különböző célú falujárásoknak egymástól való elválasztása után arra is sort kellene keríteni, hogy az így megmaradó tényleges falukutató munka irányítást és ellenőrzést nyerjen. Az irányítás főleg támogatást jelent, elsősorban erkölcsi támogatást. Különösen szükségesnek látszik, hogy a falukutatásra készülő ifjúság valamely egyetemi tudományos intézetben kaphasson szakszerű felszereltséget. Mivel pedig a falukutatáshoz nem egy szaktudományban való jártasság szükséges, hanem valóban a tudományok szintézisére volna szükség, legalkalmasabbnak látszik az a gondolat, hogy a legszélesebbkörű tudománnyal, a geográfiával foglalkozó valamelyik egyetemi intézet építsen ki az összes szóbajövő tudományok képviselőiből egy nagyobb szabású falu-szemináriumot, ahol nem polihistorok nevelése volna a cél, hanem egy-egy szaktudományban kiválóan jártas ifjakkal a szomszédos érintkező problémákról való általános és mégis szakszerű tájékoztatása.

A további teendőnek annak kell lennie, hogy bizonyos irányító és ellenőrző szervezetet létesítsünk. Hangsúlyozom, hogy ez a munka feltétlenül a fiatalság munkája, tőle indult ki, ezt a munkát továbbra is kezében kell hagyni, mert a szolgálat szellemét kívánó munkát idegen akarattal kikényszeríteni nem lehet. Csak arra kell vállalkoznia a közhatalomnak, hogy megvédje e mozgalom értékeit a kinövésektől. Az irányító, szervező munkát idősebb szakemberek, főleg tudósokból és a falukutatásban komoly értéknek bizonyult fiatalokból vegyesen összeállított tanácsadó szervnek kell átvennie. Hozzáértő, de érdektelen szakemberekre főleg azért mutatkozik szükség, mert megfigyelhető, hogy magában a falukutatással foglalkozó ifjúságban is bizonyos féltékenység mutatkozik egymás munkája iránt. Egy ilyen irányító szervnek meg lehetne akadályoznia azt, hogy az erőt felülhaladó egyéni és kollektív vállalkozások induljanak; bizonyos munkaterületi felosztást is lehetne készítenie, kijelölve tájankint és — bár falutípusok valóban nincsenek — de mégis közelálló jellegű falvak közül a legsürgősebben feldolgozandókat. Természetes, hogy ez a segítő, tanácsadó szervezet csupán csak az irányításra vállalkozhat és nem rendelkezhet döntőerővel, hiszen az individualitás meggátlása nagy értéktől fosztaná meg a mozgalmat. Az ellenőrzés munkájára, a visszaélések meggátolására annak a másik szervezetnek kellene vállalkoznia, amelyet a falukutatásban komoly munkát végzett fiatalokból kellene kiépíteni, amely a helyszínen ellenőrizné a falukutatásra engedélyt kapottak munkáját, amit a mai helyzetben a közigazgatási és rendészeti hatóságoknak sem módja, sem képesítése nincsen ellenőrizni.

Az irányító szerv kezébe kellene központosítani azokat az anyagi eszközöket is, amelyeket a közületek bocsátanak rendelkezésre a mozgalomnak, s amelyeket eddig bizony legtöbb esetben nem értékekre váltottak be. Ha közsegítségből csak komoly értékek láthatnának nyomdafestéket, bizony másképpen festene a mi mostani állapotában szomorú értékű falukutató irodalmunk.

Lehetséges, hogy az elmondottak talán sok oldalról fognak heves ellenmondásokat is kiválthatni, főleg nem a múlttól mondott kritika, hanem a jövőre való gondolatok. A magyar társadalomnak azonban fel kell ismernie, hogy egy széleskörű és nagyértékű mozgalom félrecsúszásának veszélyeit elhárítania nemzeti kötelessége. Mert a falukutató mozgalom éppen úgy lehet nemzetépítő, mint nemzetromboló munkává is.

FODOR FERENC